

2009:53

En medeltida källare i Färlöv

Arkeologisk förundersökning, 2009

Jan Kockum

Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

Rapport 2009:53

En medeltida källare i Färlöv

Arkeologisk förundersökning, 2009

RAÅ nr 67

Färlöv socken, 1045

Kristianstads kommun

Skåne län

Jan Kockum

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Box 153, St Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tel 046 – 15 97 80 vx, Fax 046 – 15 80 39

www.regionmuseet.se

© 2009 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
Rapport 2008:53
ISSN 1651-0933

Omslagsfoto: Medeltida mur vid kyrkan i Färlöv (foto: Tony Björk).

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

EN MEDELTIDA KÄLLARE I FÄRLÖV

Innehåll

Inledning	5
Läge och topografi	5
Historik och fornlämningsmiljö	5
Undersökningsresultat	6
Delområde 1	6
Delområde 2	7
Sammanfattning och antikvarisk syntes	9
Referenser	10
Administrativa och tekniska uppgifter	11

Fig. 1. Färlöv i Kristianstads kommun, Skåne.

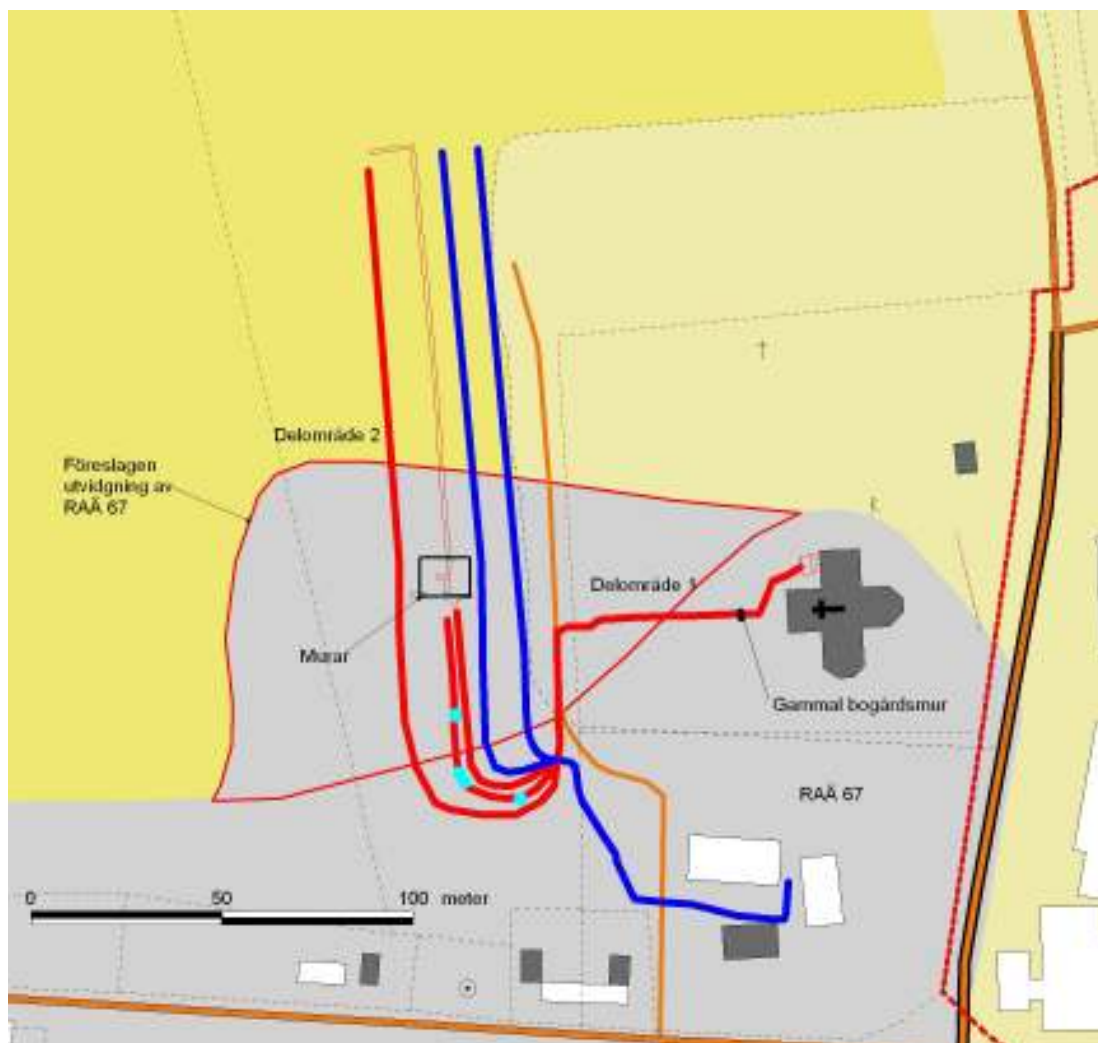

Fig. 2. Undersökningsområdet med delområde 1 innanför registrerad fornlämning (gråmarkerad) och delområde 2 utanför. Föreslagen utvidgning av fornlämningsområdet grå med röd kontur. 2009 års schakt rödmarkerade, 2008 års schakt blåmarkerade. Utdrag ur fastighetskartan, blad 3D 31.

Inledning

I samband med grävning för jordvärme i och vid Färlövs kyrka har markingrepp gjorts. Då kyrkan och kyrkogården ligger inom Färlövs historiska bytomt, registrerad som fornlämning RAÄ 67 i Färlövs socken, beslutade länsstyrelsen i Skåne län att en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning skulle göras. Undersökningen utfördes under perioden 090818 – 090820 av personal vid Regionmuseet Kristianstad/landsantikvarien i Skåne.

I samband med schaktningen grävdes även strax utanför den registrerade fornlämningen varvid tidigare okänd fornlämning blottades.

Läge och topografi

Färlöv ligger cirka en halvmil nordväst om Kristianstad. Byn omges i söder av fullåkersbygd mellan Vinne å och Helge å och i norr av mera småbruten odlingsbygd. Undersökningsområdet ligger cirka 20 m ö.h.

Historik och fornlämningsmiljö

I Färlövområdet dominerar fornlämningarna från bronsålder och järnålder, främst i form av olika gravkonstruktioner.

Socken bestod under medeltiden av socknarna Araslöv och Färlöv. Numera fungerar Färlöv kyrka som sockencentrum. Det är ursprungligen en romansk anläggning med långhus, kor och absid. Till kyrkan fogades ett rektangulärt tvillingtorn, det enda bevarade i Skåne. (Helgesson m fl 1995, s 220). Under 1700- och 1800-talen byggdes korsarmar mot norr och söder (Arvidsson 1991). Cirka 1 kilometer norr om kyrkan ligger resterna efter Färlövsholms borgruin (RAÄ 28) som utgörs av vallar och vallgrav synliga som svaga upphöjningar och fördjupningar i åkern. Anläggningens ålder är inte känd, men den förstördes under Skånska kriget 1676 – 79 (Dahlén 2001).

Byn har ett första skriftliga belägg 1336 i form av *Faralda*, som tolkats i betydelsen *väg*, alternativt som en sammansättning av *fær* av *fæ* det vill säga *kreatur* och *hald* eller *ald* i betydelsen *betesmark* (Pamp 1983, s 97).

Det har inom området tidigare gjorts arkeologiska undersökningar. I samband med utvändig restaurering av kyrkan och nedläggning av nya dagvattenledningar påträffades 1989 vid kyrkans kor en byggnad samt ett kvadratisk tegelrum. Vid gaveln av den södra korsarmen påträffades resterna efter vad som tolkades som murade stolpar, möjligen en stiglucka cirka 12 – 13 meter från långhusmuren (Arvidsson 1991).

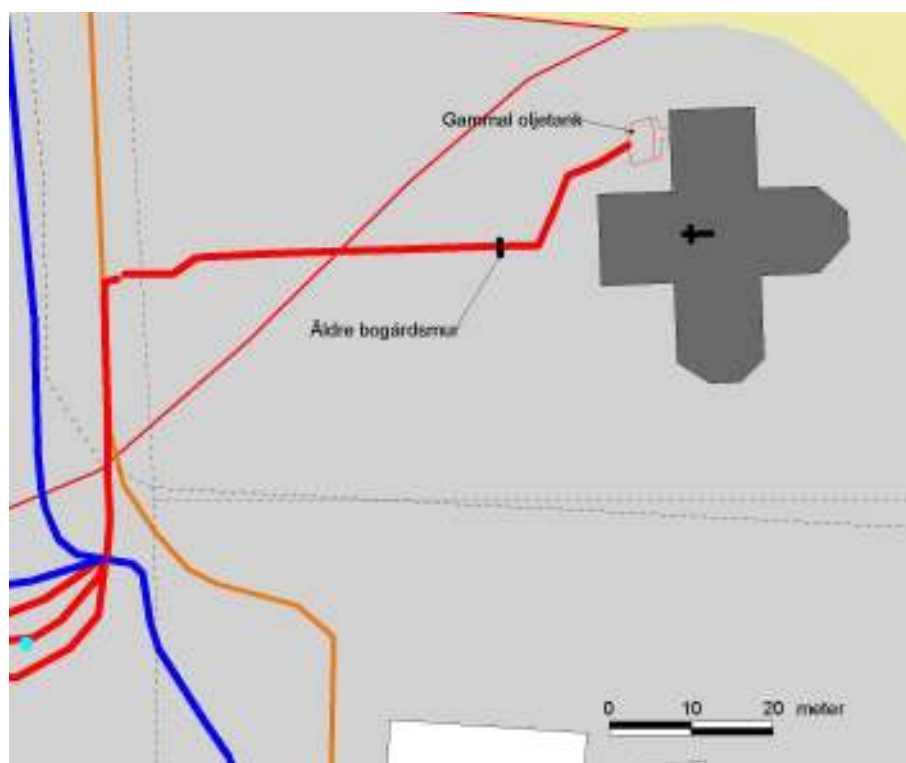

Fig. 3. Översikt över delområde 1.

År 2008 grävdes för jordvärme till församlingshemmet. I samband med detta företag kunde kulturlager konstateras vid församlingshemmet. Lite längre västerut framkom syllstensrader daterade till någon gång mellan högmedeltid och modern tid och troligen hörande till gårdsläge 20 enligt enskifteskartan 1810. Utöver detta påträffades även gropar och stolphål (Björk 2008).

Undersökningsresultat

Den egentliga undersökningen företogs inne i kyrkan och på kyrkogården där kollektorslang skulle ledas in till kyrkans pannrum. Detta område kallas i fortsättningen för *delområde 1*. Väster om kyrkan, utanför kyrkogårdsmuren och det registrerade fornminnesområdet, grävdes ytterligare schakt för kollektorslangar. Här påträffades tidigare okänd fornlämning. Området kallas fortsättningsvis för *delområde 2* (se fig. 2.).

Delområde 1

Schaktbredden låg kring 1 meter och djupet kring 0,8 meter. Schaktet avslutades vid kyrkan med ett större schakt för upptagning av gammal oljepanna. Detta schakt var cirka 6 x 2,5 m stort. Här gjordes håltagning genom muren, i en modern igensättning, för ledningsgenomföring.

Fig. 4. Vänster: gravar invid kyrkans norra korsarm. Foto åt öster.

Höger: äldre bogårdsmur. Foto åt norr.

I schakten på kyrkogården kunde konstateras ett fåtal intakta gravar, bland annat invid kyrkans norra korsarm. Gravarna undersöktes inte närmare då schaktning kunde ske utan att dessa förstördes.

12 meter öster om kyrktornet påträffades cirka 0,1 meter under dagens marknivå grunden till en äldre bogårdsmur. Muren var omkring 1,1 meter tjock och kvar fanns ett skift med otuktad marksten täckta med kalkbruk. Det kunde konstateras att det innanför bogårdsmuren fanns en större koncentration av gravar och rikligare med omdeponerat gravmaterial än utanför. Muren torde ha rivits år 1867 i samband med utvidgningen västerut av kyrkogården (Sjöstrand UÅ, s 7).

Delområde 2

På åkern väster om kyrkogården, utanför registrerad fornlämning, grävdes ledningsschakt utan övervakning. Det visade sig vid en kontroll att schaktet dragits tvärs igenom två gråstensmurar som var cirka 0,8 meter tjocka. Gråstenen utgjordes av otuktad marksten i varierad storlek murad med kalkbruk. Kalkbruket var magert med stort inslag av träkol och på några ställen med inblandning av tegelbitar som använts som skolning. Lämningarna ligger mellan 0,15 – 0,50 meter under befintlig marknivå, det vill säga i en aktivt brukad ploggång, och ingår i en raserad byggnad som inte är känd sedan tidigare.

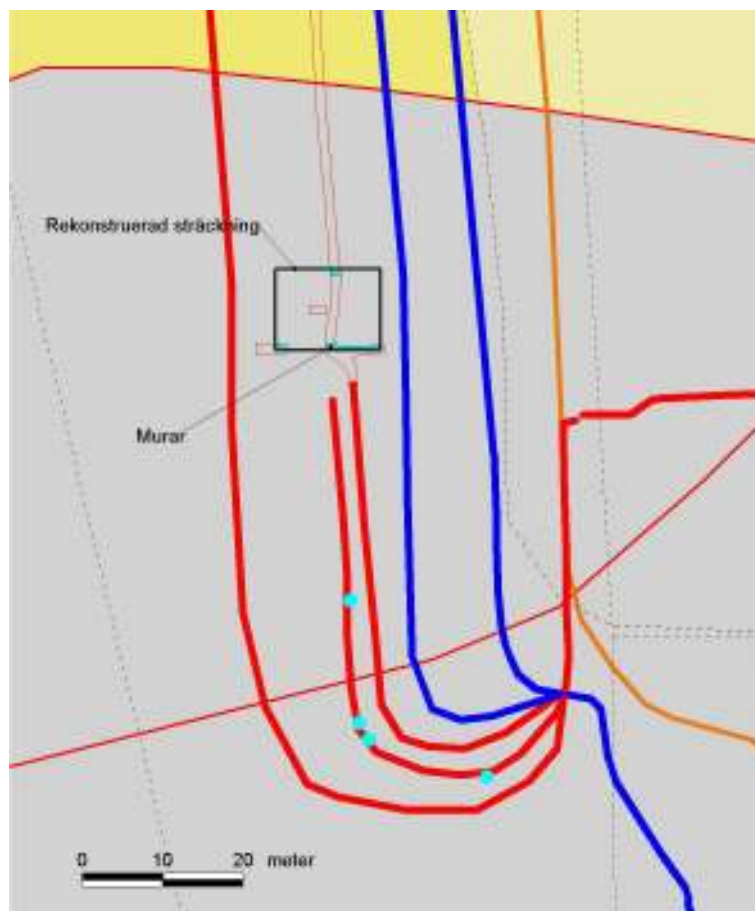

Fig. 5. Överikt över södra delen av delområde 2. Ljusblå punkter markerar anläggningar som framkom vid schaktningen.

För att få en uppfattning om byggnadens storlek, så att det inte gjordes mer åverkan på murverket med nästa, parallella ledningsschakt, frilades en del av byggnadens södra långsida. Vid dess sydvästra hörn påträffades en kvadersten. Cirka 0,2 meter under befintlig markyta framkom ett lerlager, som anslöt till byggnadens västra sida och tolkades som ett lergolv. Byggnadens innanmäte består av en igenfylld källare som mäter cirka 8,5 x 11,5 (yttermått cirka 10 x 13 meter), med sitt största mått ungefär i öst-västlig riktning. I ett mindre provschakt ned i den centrala delen av källarens fyllnadsmassor kunde det konstateras att naturlig undergrund ligger cirka 2,3 meter under dagens markyta och att källaren är igenfylld med en ansenlig mängd sten och tegel. Teglet är av medeltida storstensformat. Det finns alltså all anledning att förmoda att byggnaden är från medeltiden.

I övrigt noterades ett antal gropar och stolphål i sektionerna av de ledningsschakt som grävts på åkern väster om kyrkan (se fig. 5. ljusblå punkter).

Fig. 6. Den södra muren sedd från öster. Närmast i bild syns byggnadens sydöstra hörn. I bortre delen den genomskaktade delen av muren.

Sammanfattning och antikvarisk syntes

Vid grävning för jordvärmeledningar till Färlövs kyrka, samt byte av gammal oljetank, utfördes en förundersökning i form av en schaktningsövervakning. Inom fornlämningen kunde gravar och en äldre bogårdsmur konstateras. Utanför registrerad fornlämning påträffades en tidigare okänd stengrund med källare, sannolikt medeltida. Byggnaden finns inte utmärkt på det äldsta kartmaterialet från sent 1700-tal och den tycks inte ha avsatt några historiska spår. Med tanke på lämningens manifesta karaktär och läge intill kyrkan är det troligt att vi har med en tidig huvudgård att göra, möjligen en föregångare till Färlövsholm, vars ålder inte är känd. En utvidgning av RAÄ 67 åt norr och nordväst får anses vara synnerligen befogad, inte minst med tanke på lämningens prekära situation, omgiven som den är av kollektorslang och utsatt för årlig plöjning.

Kristianstad 2009-09-04

Jan Kockum

Referenser

Arvidsson, E. 1991. *Färlövs kyrka*. Rapport. Antikvarisk kontroll av murverksiakttagelser rörande medeltida kyrka. Kristianstad.

Björk, T. 2008. *Färlövs församlingshem*. Arkivrapport Regionmuseet/Landsantikvarien i Skåne 55/2008. Kristianstad.

Dahlén, J. 2001. *Färlövsholm 10:3 & 14:3*. Rapport Regionmuseet/Landsantikvarien i Skåne 2001:26. Kristianstad.

Helgesson, B. m fl. 1995. Socknarna i Kristianstads kommun. *Attraktiv kulturbygd*. (Red) Anders W. Mårtensson.

Pamp, B. 1983. *Ortnamn i Skåne*. Stockholm.

Sjöstrand, N. U.Å. *Färlövs sockens historia*.

Administrativa och tekniska uppgifter

Socken/socken nr:	Färlöv/1045
Kommun:	Kristianstad
Ekonomisk karta:	3D 3i
RAÄ nr:	67
Lst dnr:	431-55095-09
Regionmuseet dnr:	K12.20-271-09
Typ av undersökning:	Förundersökning /schaktningsövervakning
Undersökningsperiod:	090818 – 090820
Fälttid:	18 h
Kostnadsansvarig:	Araslövs församling
Personal:	Tony Björk, Jimmy Juhlin & Jan Kockum
Rapportansvarig:	Jan Kockum
Dokumentationsmaterial:	79 digitalfoton, 1 A3 planritning, intrasisprojekt RK27109FU
Fyndmaterial:	Består av en kvaderhuggen sten, tegelfragment och kalk- bruksprover från stengrun- den, delområde 2.
Beräknad kostnad exkl moms:	Löpande taxa 600 kr/h
Faktisk kostnad exkl moms:	27 100
Varav	
Fältarbete:	10 800
Rapportproduktion:	14 400
Resor:	1 800
GPS:	700

Dokumentationsmaterialet förvaras på Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne. Fyndmaterialet förvaras på Lunds universitets historiska museum under Luhmnr 32016.

Regionmuseets rapportserie 2009

Kulturmiljö

1. Bröddarps mölla, Västra Ingelstads sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2008
2. Fjälstorps småskola, - restaurering av uthus, Brunnby sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
3. Gamlegård – fasadrestaurering, Helsingborgs stad, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
4. Hajen 13, Höganäs sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
5. Täckarehuset – restaurering av två jordkällare, Brösarps sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
6. Gravarna i Askgården – i skuggan av Flyinge kungsgård, Södra Sandby sn, FU, Helene Wilhelmson, 2002
7. Åter på Hammar 9:21, Nosaby sn, FU, Anders Edring 2009
8. Ruveröds kvarn – rekonstruktion av dämme och kvarnlucka, Riseberga sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2008
9. Renovering av balkonger på Tranchellska huset, AK, Mia Jungskär 2008
10. Hovdala slott huvudbyggnaden – dokumentation i samband med fasadrenovering, Brönnestads sn, BAD, Kristina Nilén, 2007
11. Hovdala slott hus D – invändig restaurering av ”Noras fåfånga”, Brönnestads sn, AK & BD, Kristina Nilén, 2007-2008
12. Krageholms mölla – i ny papp, Sövestads sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2007
13. Skånbergs mölla – renovering av hättan, Gladsax sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2007
14. Kvihusa 1:2 – åtgärder på tak till ekonomibyggnad, Eljaröd sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2007
15. Boplatser och en grav vid Norreskog, Ivetofta sn, FU, Tony Björk, 2008
16. Dunderbacken. Arkeologisk forskningsundersökning inom ärkebiskopsborgen i Åhus, Johan Dahlé, 2008
17. Stångby kyrka, invändig restaurering och mögelsanering, Stångby sn, AK, Petter Jansson 2007-2008
18. Lövestads kyrka, utvändig renovering, Lövestads sn, AK, Petter Jansson 2008
19. Öja kyrka, utvändig renovering, Öja sn, AK, Petter Jansson 2008
20. Östra Vemmenhögs kyrka, renovering av tak, Östra Vemmenhögs sn, AK, Petter Jansson 2008
21. Näs kyrka, fasader och tak, Trollenäs sn, AK, Petter Jansson 2008
22. Att flytta en gravsten – Torben Billes gravsten i Lunds domkyrka, Lunds sn, AK, Petter Jansson 2008-2009
23. Cement, järn och berg, Södra Mellby sn, FU/SÖ, Bertil Helgesson 2008
24. Tobaksprojektet 2008, projektrapport, Jimmy Juhlin Alftberg med bidrag av Åsa Jakobsson, 2009
25. Frillestads kyrka – utvändig renovering, Frillestads sn, AK, Heikki Ranta 2008
26. Norra Rörums kyrka – nyläggning av spåntak, Norra Rörums sn, AK, Heikki Ranta 2008
27. Schaktning vid Bosjökloster kyrka, Bosjö sn, FU, Jan Kockum 2009
28. Glimmebodagården – omläggning av två takstin, Brösarps sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2008
29. Glimmebodagården – restaurering av fönster och dörrar, Brösarps sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2008
30. Loshults kyrkas orgelfasad, Loshults sn, AK, Lotta Eriksson, 2009
31. Fjärrvärme i Åhus, Åhus sn, FU, Jan Kockum och Catherine Svensson, 2001-2002
32. Yxor och brunnar i Härlöv, Kristianstad, SU, Tony Björk & Helene Wilhelmson, 2008
33. Harlösa kyrka, Relikskrin? & byggnadslämningar, schaktningsövervakning, 2006, Harlösa sn, Johan Dahlé
34. Skepparslövs kyrka – absidarbeten, Skepparslöv sn, AK, Jimmy Juhlin Alftberg, 2009
35. Övraby mölla - utbyte av vingar, Övraby socken, AK, Helene Stalin Åkesson, 2009
36. Everöds kyrka - konservering av predikstol, Everöd sn, AK, Lotta Eriksson, 2009
37. Övedskloster - landskapsparken. Kulturhistorisk utredning i samband med våtmarksprojekt 2009, Öveds sn, Kristina Nilén, 2009
38. Heliga Trefaldighetskyrkan – konserveringsarbeten, Kristianstads sn, AK, Lotta Eriksson 2008-2009.
39. Förhistoria och historia i Gualöv - Gualöv 61:113, Gualöv sn, FU, Jan Kockum, 2009
40. Kv. Jörgen Kristoffersen 6, Kristianstad, värdebeskrivning 2009, DK, Emelie Petersson, 2009
41. Gamlegård Dagstorp 5:2 – renovering av stallängans södra vägg, Dagstorps sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2009
42. Sporrakulla Gärd, Glimåkra sn, AK, Jimmy Juhlin Alftberg, 2009
43. Öllsjö 7:1, Skepparslövs sn, FU, Anders Edring, 2009
44. Skromberga – en kulturmiljö att använda, Ekeby sn, AF, Helene Stalin Åkesson, 2008-2009
45. Bastion Schleswig, Kristianstad sn, FU, Johan Dahlé, 2009
46. Norra Åsum kyrka – utvändig renovering, Norra Åsum sn, AK, Lotta Eriksson, 2008-2009
47. Arkeologi vid Gula Villan i Borgeby, Borgeby sn, FU & SU, Catherine Svensson, 2006-2008
48. Tomelilla byagård – tak och gavelspets, Tomelilla sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2009
49. St Petri kyrka i Klippan – koppartaken, Klippans kommun, AF, Heikki Ranta, 2009
50. Krubbemölla – reparation av vattenränna, Vitaby sn, AK, Emelie Petersson, 2009
50. Bondrumsgården 2009 – tak och fasadarbeten, Fågeltofta sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2009
51. Vitemöllas hamn, Vitaby sn, PJ, Anna Rabow och Helene Stalin Åkesson, 2009
52. Krageholms mölla – omfogning av sockeln, Sövestad socken, AK, Helene Stalin Åkesson, 2009
53. En medeltida källare i Färlöv, Färlöv sn, FU, Jan Kockum, 2009

Förkortningar:

AF-antikvarisk förundersökning
AK- antikvarisk kontroll
AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt

FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning

PJ- projektrapport
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggn-ark-dokumentation

